

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТРАТЕШКИХ И ОДБРАМБЕНИХ СТУДИЈА

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЕВЕРОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА (НАТО)

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор: Вања Роквић

Студент: Јелена Копривица

190/18

Београд, 2023. година

САДРЖАЈ

УВОД.....	Error! Bookmark not defined.
1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЕВЕРНОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА (НАТО-а).....	4
1.1 Хладни рат и НАТО	5
1.2 НАТО и европске интеграције.....	6
1.3 Сукоби у југоисточној Европи	7
2. НОВИ СТРАТЕШКИ КОНЦЕПТ САВЕЗА ОД 1991. ГОДИНЕ.....	10
3. НАТО И НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ.....	133
4. УТИЦАЈ НАТО-а НА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ.....	155
4.1 Критички осврт на улогу НАТО-а у појединостима	16
5. УНУТРАШЊА ОРГАНИЗАЦИЈА САВЕЗА.....	189
5.1 Детаљна расподела улога унутар НАТО-а.....	189
5.2 Екстензивно проширење чланства	20
5.3 Развијање сарадње са другим земљама и организацијама.....	22
6. НАТО У 21.ОМ ВЕКУ	245
6.1 НАТО самит 2022. године.....	267
ЗАКЉУЧАК	279
ЛИТЕРАТУРА	30

УВОД

Северноатлантски савез (НАТО) је значајан актер међународних односа и безбедности у 20. и 21. веку. Као војни савез Западне Европе и Северне Америке, одиграо је кључну улогу у хладноратовском сукобу и после њега. Од свог оснивања 1949. године, кроз неколико фаза, НАТО се развио у једну од најважнијих и најутицајнијих међународних организација. За то време НАТО је одиграо значајну улогу у очувању стабилности и мира у Европи, као и у борби против глобалног тероризма. Како наводи Матијашевић, оно што је обележило формирање овог савезе јесте чињеница да је „то учињено и са геополитичком нужности, од стране САД, да се учврсти војно-безбедносни и политички утицај у Европи, непосредно након II светског рата” (Матијашевић, 2013, 135).

Од свог оснивања до данас, НАТО је значајно еволуирао а његов развој засигурно је надмашио и очекивања оснивача Северноатлантског пакта. Са прикључивањем нових земаља чланица и проширивањем својих војних капацитета, НАТО је током протеклих деценија израстао у значајног актера међународних односа. У свом развоју Савез је обезбедио да “брани слободу, заједничку баштину и цивилизацију својих народа, која је заснована на начелима демократије, индивидуалне слободе и владавине права”(ISAC Fund, 2019, 9).

У овом раду анализираћемо кључне фазе у развоју НАТО-а и његову улогу у међународним односима и безбедности. У првом делу рада биће приказан историјски развој НАТО-а, а потом и развој стратешких концепата НАТО у периоду од 1991. године. Потом ћемо анализирати позицију НАТО-а према нуклеарном оружју, утицај савеза на безбедност Европе, као и унутрашњу организацију савеза. У последњем делу рада биће приказан последњи стратешки концепт из 2022. године, као и будући правци развоја и деловања НАТО-а,

1. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЕВЕРНОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА (НАТО-а)

НАТО је војна алијанса која је основана 1949. године као одговор на совјетску претњу после Другог светског рата. Њени оснивачи су биле Сједињене Америчке Државе, Канада и десет европских земаља, укључујући Велику Британију, Француску и Италију. Сама идеја о успостављању војног савеза у Европи настала је након завршетка Другог светског рата, када је совјетска претња постала реалност. Убрзо по завршетку рата, Совјетски Савез и западне силе нашли су се у идеолошком сукобу који су политичка пракса и прилике назвали Хладни рат. Током овог периода, Совјетски Савез је почео да шири свој утицај на земље источне Европе, а затим даље на друге делове света, што је изазвало забринутост на Западу (Kaplan, 2007).

Оснивање НАТО-а био је одговор на ову претњу. У априлу 1949. године, државе чланице потписале су Вашингтонски уговор којим су се обавезале на међусобну одбрану у случају напада било које државе чланице. Овај споразум се сматра кључним документом у оснивању НАТО-а. Државе оснивачи су се сложиле да ће НАТО бити отворена организација која ће радити на побољшању безбедности у Европи и северном Атлантику.

Алијанса је укључивала заједнички план одбране, заједничке војне вежбе и успостављање заједничких одбрамбених структура. Оснивање НАТО-а имало је значајан утицај на геополитички положај Европе и света. На Западу се осећао већи осећај сигурности, док је Совјетски Савез изразио забринутост због стварања таквог савеза. Ово је додатно продубило Хладни рат и изазвало напетост између Истока и Запада. Од свог оснивања до данас, НАТО је прошао кроз бројне промене. Данас укључује 30 држава чланица и и даље је кључни савез у међународним односима (Gheciu, 2016).

1.1 Хладни рат и НАТО

Хладни рат је период међународних односа који је трајао од краја Другог светског рата (1945) до пада Берлинског зида (1989) и краја Совјетског Савеза (1991). Овај период карактерише интензивна конфронтација између два супротстављена идеолошка блока, а то с западне демократије на челу са САД и комунистичке држава на челу са Совјетским Савезом.

Током овог периода, НАТО је био кључни савез на Западу у односима са комунистичким блоком. Основан као одговор на совјетску претњу, НАТО је у почетку деловао као одбрамбена организација како би осигурао да Совјетски Савез неће агресивно проширити своју моћ и утицај у Европи и северном Атлантику. У Хладном рату, НАТО се супротставио Варшавском пакту, који је био војни савез земаља под контролом Совјетског Савеза. НАТО је спроводио војне вежбе, попут „Абле Архер 83“, које су имале за циљ да демонстрирају спремност и одлучност савезника у случају могућег напада.

НАТО је, такође, био кључни савез у борби против ширења комунизма у другим деловима света, посебно у Вијетнаму и Кореји. У Корејском рату (1950-1953), НАТО је пружио значајну подршку Сједињеним Државама у борби против Северне Кореје и Кине. Јула 1950. године САД су званично ушле у рат на страни Јужне Кореје, и амерички званичници су на овај рат гледали као на рат против међународног комунизма. Што се тиче Вијетнамског рата на њега се често гледа као на посреднички рат између Совјетског Савеза и САД-а.

1.2 НАТО и европске интеграције

НАТО и европске интеграције су два важна процеса у историји међународних односа у Европи након Другог светског рата. Оба процеса су била усмерена ка заједничком циљу – стварању стабилности и мира у Европи након разорног рата.

Након завршетка Другог светског рата, било је јасно да се Европска унија (ЕУ) мора развијати као економска и политичка заједница како би се избегло понављање ратних сукоба који су потресли Европу током прошлог века. У том контексту, европске интеграције су отпочеле 1951. године оснивањем Европске заједнице за угаљ и челик (European Coal and Steel Community - ECSC), а касније и Европске економске заједнице (European Economic Community - EEC), која је постала темељ данашње Европске уније. Истовремено, САД су препознале значај европске безбедности и стабилности и почеле да играју активну улогу у НАТО. НАТО, који је основан 1949. године, постао је кључни инструмент за заштиту Европе од могућег напада Совјетског Савеза. Међутим, НАТО и европске интеграције нису увек биле усклађене. НАТО је у време настајања ЕУ био искључиво војни савез, без политичких и економских димензија. Поред тога, неке земље чланице ЕУ нису биле део НАТО-а, што је довело до проблема у координацији политика и стратегија између две организације.

Деведесетих година 20. века, након завршетка Хладног рата, НАТО и ЕУ су почели да сарађују у креирању заједничких политика и стратегија, посебно у области безбедности и одбране. Такве иницијативе довеле су до стварања Европске безбедносне и одбрамбене политике (The European Security and Defense Policy - ESDP), која је имала за циљ јачање европске одбрамбене способности и сарадњу са НАТО.

Успостављање оваквих организација био је важан корак ка европским интеграцијама и хармонизацији политика и стратегија између НАТО-а и ЕУ. НАТО

и ЕУ данас делују као два кључна партнера у обезбеђивању безбедности и стабилности Европе, а њихова сарадња је ојачала, посебно у области борбе против тероризма и сајбер претњи.

1.3 Сукоби у југоисточној Европи

Сукоби у југоисточној Европи представљају сложену и дугу историју сукоба који су избили након распада Југославије почетком 90-их година прошлог века. Ови сукоби су се одиграли у низу земаља југоисточне Европе, укључујући Босну и Херцеговину, Хрватску, Македонију, Црну Гору и Србију.

Поменути сукоби кулминирали су у неколико великих војних сукоба, укључујући рат у Босни и Херцеговини (1992-1995) и НАТО агресију на Савезну Републику Југославију (1999). Сматра се да су они били резултат дуготрајних тензија и етничких подела међу различитим народима и заједницама у региону, које су се интензивирали након распада Југославије. Као главне узроке сукоба Кнежевић наводи борба за територијалну контролу, економске разлике, етничке разлике, национализам и религијске разлике (Кнежевић, 2009).

У рату у Босни и Херцеговини, који је трајао од 1992. до 1995. године, борбе су се водиле између снага босанских Срба, босанских Хрвата и босанских Муслимана. Сукоби су укључивали масовно етничко чишћење и ратне злочине, а рат је убио више од 100.000 људи, док је милион избеглица било приморано да напусти своје домове (Zwierzchowski, Tabeau 2010).

У рату у Хрватској (1991-1995) сукоби су били између хрватске већине и српске мањине. Овај сукоб је такође довео до масовног етничког чишћења, од неколико стотина хиљада избеглих и преко 20.000 људи који су изгубили животе. Након ових сукоба, међународна заједница је покренула низ дипломатских и војних иницијатива за окончање сукоба и постизање мира.

Војна интервенција НАТО-а у СРЈ догодила се 1999. године. Сукоб се десио као резултат заоштравања односа између Срба и Албанаца, при чему се десила

интервенција српске војске као одговор албанском тероризму. Интервенција је довела до окончања сукоба на Косову и Метохији, и истовремено створила предуслов за проглашење једностране и противправне независности тзв. Косова. Данас, после више од две деценије од окончања ових сукоба, регион се тешко опоравља и улажу се напори да се успостави стабилност и мир. Ипак, и даље постоје тензије и потенцијални извори сукоба, посебно у односима Србије и самопроглашене републике Косово, као и у односима између сличних националних заједница унутар сваке земље, поготово у БиХ. Напори за помирење, реконструкцију и стабилност и даље су предмет велике пажње и ангажовања међународне заједнице (Gheciu, 2016).

НАТО је одиграо важну улогу сукобима у југоисточној Европи. Првобитно, НАТО је преузео мировну мисију у Босни и Херцеговини 1995. године, успоставивши присуство у региону са циљем одржавања мира и стабилности.¹ Међутим, касније је НАТО преузео активнију улогу у кризама, посебно као што смо истакли у сукобу у Савезној Републици Југославији 1999. године. Војна интервенција НАТО-а у СРЈ, која је трајала од марта до јуна 1999. године, била је контроверзна иницијатива која је изазвала много дебата и критика. Након дуготрајних тензија у региону, напади НАТО-а били су усмерени на целокупну територију државе, посебно на територију Републике Србије. НАТО је гађао војну инфраструктуру и војне циљеве, али често су погађани цивилни објекти, грађани, које је НАТО у својој терминологији звао “коллатералном штетом”.

После неуспеха дипломатских напора да се дође до решења за Косово и Метохију, интервенција НАТО-а довела је до повлачења српских снага са Косова и Метохије и успостављања међународне цивилне управе у региону. Војнотехнички споразум, познатији као Кумановски споразум, потписан је 09. јуна 1999. на војном

¹ Операција под називом „Заједнички напор“ изведена је на територији Босне и Херцеговине 1995. године. Готово скоро 60.000 војника предвођених снагама НАТО добило је задужење да примени споразум којим би непријатељства била заустављена. Тада су оформљене снаге IFOR - Снаге за имплементацију које су се касније трансформисале у SFOR - Снаге за стабилизацију). Током 1995. одиграле су се и операције “Намерна сила” (енгл. Operation Deliberate Force) и операција “Мртво око” (енгл. Operation Deadeye).

аеродрому код Куманова и означио је крај НАТО бомбардовања СРЈ. Споразумом је прекинута војна интервенција НАТО на СРЈ потписивањем примирја, а дан касније усвојена је Резолуција 1244 у Савету безбедности (Министарство одбране, 1999). Међутим, ова интервенција је оставила дубок траг на српску политику и јавно мњење, што је довело до даљих тензија и појачане националистичке реторике. Касније је НАТО одиграо улогу у успостављању стабилности и мира у региону. Операција НАТО-а (Essential Harvest) је такође помогла стабилизацији ситуације у Македонији након кратког оружаног сукоба 2001. године. Сукоб је био између оружаних снага македоније и албанске националне армије. Једна од улога НАТО-а у том моменту била је да се разоружају албанци. Данас, НАТО остаје присутан у региону преко својих партнера и савезника, као што су Хрватска, Црна Гора и Северна Македонија, настављајући да подржава напоре за стабилност и мир у региону.

2.НОВИ СТРАТЕШКИ КОНЦЕПТ САВЕЗА ОД 1991. ГОДИНЕ

Након пада Берлинског зида и завршетка Хладног рата, НАТО је претрпео значајне промене у свом облику и функцији. Период после 1991. године обележен је као време „новог НАТО-а“, који је проширио своју функцију изван претходне сврхе одбране од совјетског напада на Европу. Једна од првих трансформација која се догодила након пада Берлинског зида била је нова улога НАТО-а као главног инструмента безбедности у Европи. НАТО је преузео многе нове задатке, укључујући учешће у мировним мисијама, изградњу демократије и унапређење безбедности на глобалном нивоу.

НАТО је, такође, одлучио да ојача своју суакцију са земљама средње и источне Европе које су некада биле под совјетском влашћу. Након процеса проширења 1999. и 2004. године, НАТО је постао моћан савез 28 земаља чланица, укључујући и државе које су некада биле иза „гвоздене завесе“. Ова експанзија је била знак промена у улози НАТО-а и допринела је променама у свету. НАТО је такође наставио да развија своју способност да брзо реагује на кризе широм света. Да би то постигао, НАТО је успоставио нову команду, Савезничку команду за трансформацију (Allied Command Transformation - АСТ), чији је задатак био да побољша способност НАТО-а да се прилагоди новим безбедносним изазовима и претњама. НАТО је пре тога имао Савезничку команду за Атлант (Allied Command Atlantic - АСЛАНТ).

Према писању Петровића, да би одговорио на безбедносне изазове НАТО је предвидео стратегију „свеобухватног приступа безбедности који се односи на комплементарна политичка и војна средства са нагласком са осталим државама које деле циљеве савеза “(Петровић, 2016, 109). Петровић даље наводи да се елементи стратегије НАТО-а састоје се у очување трансатлантске везе, одржавање војних потенцијала, развијање европске безбедности и идентитета унутар Савеза, спречавање сукоба и управљање кризама, развијање партнерства, сарадње, дијалога и проширење (Петровић, 2016, 109).

НАТО је, такође, играо важну улогу у борби против тероризма након напада у Сједињеним Државама 11. септембра 2001. године. Тада је активиран члан 5. Вашингтонског уговора који подразумева да ако једна чланица НАТО-а буде нападнута све остале чланице се обавезују да јој помогну у одбрани. Акција НАТО-а у Авганистану била је прва операција ван европског континента, која је показала трансформацију НАТО-а у глобални безбедносни савез. Ту интервенцију је НАТО извео не као део војног контингента УН него потпуно самостално, са сопственим снагама и ресурсима. Биле су још две интервенције Истанбулска иницијатива (The Istanbul Cooperation Initiative (ICI)) и Медитеранска иницијатива (Mediterranean Dialogue). Истанбулска иницијатива за сарадњу је партнерски форум који је имао за циљ да допринесе дугорочној безбедности тако што ће земљама које нису чланице НАТО-а у ширем региону Блиског истока понудити прилику да сарађују са НАТО-ом. Медитерански дијалог, први пут покренут 1994. године, представљао је форум сарадње између НАТО-а и земаља Медитерана. Ова иницијатива имала је за циљ стварање добрих односа и бољег међусобног разумевања и поверења у региону, промовишући политику и циљеве НАТО-а.

Са новим задацима и променама у свом облику, НАТО је остао кључни фактор у одржавању мира и стабилности у Европи и шире. Иако се НАТО суочава са новим изазовима у 21. веку алијанса остаје посвећена заједничкој одбрани и сарадњу међу својим чланицама и наставља да ради на јачању својих способности. Једна од кључних трансформација која се догодила у новом НАТО била је већа улога Европске уније у питањима безбедности.

Међутим, након проширења ЕУ на земље источне Европе, неке земље су имале потешкоћа у истовременом процесу приступања и НАТО-у и ЕУ. То је довело до повећања тензија између ЕУ и НАТО-а, посебно у погледу поделе надлежности и способности доношења одлука. У међувремену, увођење нових технологија и промене у природи безбедносних изазова, као што су сајбер напади и хибридни рат, приморали су НАТО да се прилагоди. НАТО је успоставио нову команду за сајбер одбрану и ојачао своју способност за борбу против сајбер претњи.

Укратко, трансформација НАТО-а након пада Берлинског зида била је значајна у смислу проширења његових функција и улоге у промовисању безбедности широм света. НАТО је остао кључни фактор у одржавању стабилности и мира у Европи, док се такође фокусирао на борбу против нових безбедносних претњи као што су тероризам, сајбер напади и хибридни рат.

3.НАТО И НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

НАТО је кроз своју историју повезиван са нуклеарним оружјем. Током Хладног рата, нуклеарно оружје се сматрало кључним елементом нуклеарног одвраћања, стратегије која је имала за циљ да спречи рат између: САД и СССР-а. У овом периоду НАТО је развио нуклеарне снаге у Европи у облику: тактичких нуклеарних бомби, артиљеријских граната великих калибара дугог домета са нуклеарним пуњењем и ракетних пројектила средњег домета са нуклеарним пуњењем.

Нуклеарно оружје је распоређено у неколико европских земаља, укључујући Немачку, Италију, Белгију, Холандију и Турску. Након завршетка Хладног рата, НАТО је почео да се прилагођава новим безбедносним изазовима, а нуклеарно оружје је постало мање важно у стратегији НАТО-а. Многе европске земље почеле су да сеprotиве нуклеарном оружју у Европи и позвале на његово смањење или потпуну елиминацију.

У циљу контроле пролиферације нуклеарног оружја успостављени су различити споразуми о смањењу нуклеарног наоружања, као што су: Уговор о смањењу нуклеарног наоружања САД и Русије (Strategic Arms Reduction Treaty - START) и Уговор о ограничењу нуклеарних снага у Европи (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe - CFE). Уједно, постојала је и иницијатива за стварање зоне без нуклеарног оружја у Европи. Међутим, нуклеарно оружје и даље остаје важна тема у НАТО-у, посебно у контексту актуелних безбедносних изазова. Русија је наставила да развија своје нуклеарне снаге и модернизује свој нуклеарни арсенал, што је изазвало забринутост међу неким земљама НАТО-а. Постоји и претња од терористичких организација које би могле да покушају да се домогну нуклеарног материјала.

У светлу ових изазова, НАТО остаје посвећен нуклеарном одвраћању као важном елементу безбедности, док истовремено ради на смањењу ризика од нуклеарног

рата и јачању међународне сарадње у спречавању ширења нуклеарног оружја. Треба поменути и НАТО групе за нуклеарно оружје (Nuclear Planning Group - NPG). Група делује као више тело за нуклеарна питања у Алијанси и расправља о специфичним политичким питањима везаним за нуклеарне снаге.

4. УТИЦАЈ НАТО-а НА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ

НАТО је један од кључних фактора европске безбедности и стабилности. Током своје историје, НАТО је играо важну улогу у одржавању мира и безбедности у Европи и свету, посебно током Хладног рата. Након завршетка Хладног рата, НАТО је проширио свој утицај на територију бившег Совјетског Савеза и на земље источне Европе које су биле под утицајем СССР-а. Ширење НАТО-а на исток било је контроверзно, посебно због противљења Русије, која га је видела као претњу својим националним интересима и безбедности.

Међутим, након ширења НАТО-а на исток, безбедност и стабилност у Европи су се побољшале, а тензије између Русије и земаља НАТО-а су се смањиле. НАТО је такође играо важну улогу у решавању сукоба у југоисточној Европи, пружајући војну подршку и помоћ у послератној обнови. НАТО је такође играо кључну улогу у борби против тероризма и других безбедносних изазова, укључујући сајбер нападе, хибридне претње и нестабилност на Блиском истоку и у северној Африци.

НАТО је покренуо низ мисија и операција како би се суочио са овим изазовима, укључујући: мисију у Авганистану, операцију против пирата у Аденском заливу и подршку међународној коалицији против ИСИС-а. Такође, НАТО пружа подршку европској безбедности кроз сарадњу са Европском унијом и другим међународним организацијама, као и кроз различите облике војне подршке и сарадње са европским партнерима. Поред тога, НАТО остаје кључни фактор у нуклеарном одвраћању и безбедности, са нуклеарним снагама које чине део стратешког концепта НАТО-а. Међутим, НАТО је такође покренуо различите иницијативе за смањење ризика од нуклеарног рата и јачање међународне сарадње у спречавању ширења нуклеарног оружја.

Укратко, утицај НАТО-а на европску безбедност био је и остао веома значајан, при чему НАТО игра кључну улогу у одржавању мира, безбедности и стабилности у Европи и свету.

4.1 Критички осврт на улогу НАТО-а у појединостима

Улога НАТО-а била је предмет многих контроверзи и критика кроз историју, посебно у вези са нуклеарним оружјем, војним интервенцијама и ширењем на исток. Једна од главних критика је да је НАТО својом политиком ширења на исток допринео повећању тензија између Русије и западних земаља, што је довело до повећања војног присуства на обе стране, одржавања војних вежби и повећане спремности армија. То је изазвало забринутост земаља источне Европе, које су забринуте за своју безбедност, али и Русије, која то види као претњу националној безбедности. Ова ситуација се и даље развија, а неки стручњаци верују да је потребно даље разматрање приближавања НАТО-а Русији. Друга критика се односи на војне интервенције у Ираку и Авганистану које су покренуте уз подршку НАТО-а. Замера се што НАТО није успео да обезбеди неопходну безбедност и стабилност по окончању операција.

Осим тога, неки сматрају да НАТО не посвећује довољно пажње питањима као што су климатске промене и глобална безбедност, као и да се превише фокусира на традиционалне безбедносне претње.

НАТО је, такође, критикован због свог нуклеарног оружја, које се сматра дугорочно неодрживим и представља претњу по безбедност. Сперлинг (Sperling) сматра да би НАТО требало да размотри смањење својих нуклеарних способности или њихово потпуно елиминисање, што би могло да смањи глобалне тензије и ризик од нуклеарног рата (Sperling, 2003).

Улога НАТО-а у међународној безбедности остаје контроверзна тема. Иако НАТО игра кључну улогу у одржавању мира, стабилности и безбедности у Европи и свету, постоје критике и забринутости у вези са неким аспектима његовог рада.

Стога је важно да НАТО и његове земље чланице наставе да преиспитују и ревидирају своје политике и праксе како би осигурали да су изазови и потребе у области безбедности испуњени. НАТО је такође критикован због своје финансијске одрживости и неравнотеже терета. С обзиром на то да су САД главни давалац доприноса НАТО-у, неки постављају питање да ли су европске чланице довољно ангажоване на обезбеђивању сопствене безбедности. То је довело до позива европским земљама да повећају своје војне буџете како би избалансирали терет.

Има и оних који сматрају да НАТО није пружио свеобухватну подршку својим чланицама у борби против тероризма. Замера му се што након терористичког напада 11. септембра 2001. године на куле близнакиње, ипак није успео да направи значајан напредак у борби против светске пошасте. Поједини аутори сматрају и то да НАТО служи као инструмент америчке политике и интереса. Ово се види као одраз пристрасности НАТО-а према америчким војним и политичким циљевима, што може довести до сукоба са другим земљама и организацијама (Чомски, 1999; Badiou, 2006).

Коначно, поставља се питање да ли ће НАТО успети да се прилагоди новим безбедносним изазовима у будућности. Симић наводи да је НАТО „пролазио кроз четири фазе трансформације своје мисије: прва фаза подразумева прилагођавање мисије новим постхладноратовским условима; друга, сарадњу са УН и ангажовање у БиХ; трећа, самовољну војну тзв. хуманитарну интервенцију у СРЈ; и четврта фаза протиче у фази повраћаја способности организације у ситуацијама које захтевају одржавање трајног мира и безбедности” (Simić, 2009, 387-388).

5. УНУТРАШЊА ОРГАНИЗАЦИЈА САВЕЗА

Основе свог деловања и трансформације Алијанса је изложила у Стратешком концепту из 1991. године, измењеном 1999. године. Савез је преузео и додатне одговорности, које укључују посвећивање пажње регионалним и етничким конфликтима унутар Европе, али и претњама које долазе изван евроатлантске регије. НАТО је овим постао не само одбрамбени савез, већ је истовремено географски и политички пришао својим бившим противницима и проширио своје деловање на очувању мира и стабилности у Европи.

5.1 Детаљна расподела улога унутар НАТО-а

Расподела улога унутар НАТО је кључни елемент који омогућава да алијанса функционише на најбољи начин и одговори на различите безбедносне изазове. Постоји неколико кључних улога које деле унутар НАТО-а, а према класификацији ISAC Fund-а та подела изгледа овако:

- Председник Савета: Председник Савета је највиши званичник НАТО-а. Он је одговоран за вођење политичких и административних послова НАТО-а и представља алијансу на међународној сцени. Председник Савета је биран на мандат од четири године, а актуелни председник је Јенс Столтенберг.
- Врховни командант: Врховни командант је одговоран за војну команду НАТО снага. Он је задужен за планирање и вођење војних операција и усмеравање развоја војне стратегије алијансе. Главнокомандујући се бира на трогодишњи мандат, а тренутни врховни командант је амерички генерал Тод Д. Волтерс.
- Амбасадори земаља чланица: Свака земља чланица НАТО-а има свог сталног представника у седишту НАТО-а у Бриселу. Ови амбасадори учествују у

доношењу политичких одлука и обављају дипломатске функције у оквиру алијансе.

- Националне војне делегације: Свака земља чланица НАТО-а има своју националну војну делегацију која представља њену војну снагу у НАТО-у. Делегације раде заједно са врховним командантом и помажу у планирању војних операција.
- Цивилно особље: НАТО има велики број државних службеника који обављају административне и техничке послове. Ови службеници помажу у припреми политичких одлука, планирању операција и руковођењу административним пословима алијансе.
- Војно особље: Војно особље НАТО-а се састоји од припадника свих земаља чланица укључених у војне операције алијансе. Они учествују у планирању и извођењу војних операција и одговорни су за одбрану алијансе у случају напада (ISAC Fund, 2019, 17-18).

5.2 Екстензивно проширење чланства

Проширење чланства у НАТО-у једна је од кључних тема у разговорима о будућности ове алијансе. Од свог оснивања 1949. године, НАТО је проширио своје чланство са првих 12 земаља на 30 чланица. Ево неких теза о могућем проширењу НАТО-а које Петровић износи:

- Разлози за проширење: Проширење чланства у НАТО-у може се сматрати неопходним из различитих разлога, укључујући повећање безбедности и стабилности у региону, јачање демократских вредности и смањење ризика од сукоба и агресије. Чланство у НАТО-у даје чланицама сигурносне гаранције и приступ војној технологији и знању, што може помоћи у модернизацији њихове одбрамбене инфраструктуре.
- Процес проширења: Процес проширења чланства у НАТО-у почиње када држава изрази жељу да се придружи алијанси. Затим се води низ преговора између земље кандидата и чланица НАТО како би се утврдило да ли је земља

способна да испуни критеријуме за чланство. Ови критеријуми укључују политичку стабилност, демократске вредности, економску способност и одбрамбене способности. Након што се утврди да земља испуњава критеријуме, предлаже се пријем у чланство, о чему одлучују све чланице НАТО-а.

- Критике проширења: Проширење чланства у НАТО је такође критиковано из више разлога. Неки су страховали да ће то повећати тензије са Русијом и повећати ризик од сукоба. Други су тврдили да проширење треба да буде усмерено ка другим приоритетима, као што су развој односа са Русијом или борба против тероризма. Било је и критика да ће проширење утицати на финансијска средства НАТО-а јер ће бити потребно више средстава за опремање нових чланица и подршку њиховим одбрамбеним способностима (Петровић, 2016, 108-113).

Након 1991. године, НАТО је почео активно да разматра могућност проширења свог чланства, чиме би се повећала безбедност Европе и ојачао сам савез. Процес проширења НАТО није био једноставан и укључивао је многе услове који су морали бити испуњени. Земље које су желеле да постану чланице морале су да прођу кроз процес прилагођавања и реформи у својим политичким и економским системима. Такође су морали да испуне војне стандарде и да буду у стању да допринесу војним операцијама и мисијама НАТО-а. Процес проширења донео је нове чланице НАТО-а, али и нове безбедносне изазове. На пример, ширење НАТО-а на исток изазвало је тензије са Русијом, што је довело до озбиљних криза као што је актуелна криза у Украјини.

Упркос свему томе, процес проширења НАТО није завршен. Постоје неке земље које су изразиле жељу да уђу у НАТО (Шведска), али процес приступања мора бити заснован на строгим условима и критеријумима. Осим тога, води се дебата о томе да ли НАТО треба да прошири своје чланство ван Европе, што би било ново поглавље у историји алијансе.

5.3 Развијање сарадње са другим земљама и организацијама

Од свог оснивања, НАТО је био фокусиран на унапређење сарадње са другим државама и организацијама, посебно у области безбедности. Ово је постало још важније након завршетка Хладног рата и пада Берлинског зида. У овом периоду, НАТО се трансформисао из одбрамбене организације фокусиране на одбрану од совјетске претње у ширу безбедносну организацију која се бави новим изазовима као што су тероризам, нестабилност у југоисточној Европи и ширење оружја за масовно уништење.

Један од најважнијих партнера НАТО-а је Европска унија (ЕУ). Две организације сарађују у различитим областима, укључујући војну операцију у Авганистану и изградњу капацитета безбедносних снага у другим земљама. Такође се повећава сарадња између НАТО-а и других организација као што су: Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Уједињене нације (УН), Међународна организација за миграције (ИОМ) и Црвени крст.

Током 1990-их, НАТО је развио односе са неколико источноевропских земаља које су се недавно ослободиле совјетског утицаја. 1999. године, Пољска, Чешка и Мађарска су приступиле НАТО-у, а касније су се придружиле и друге источноевропске земље попут: Румуније, Бугарске, Словачке, Литваније, Летоније и Естоније (Петровић, 2016, 103-106).

Овај процес проширења је био контроверзан због страха Русије од јачања НАТО-а на својим границама. НАТО је такође развио партнерства са другим земљама које нису чланице, укључујући Украјину и Грузију. Међутим, односи са Русијом су се погоршали због сукоба око Украјине и Крима. Од 2002. године НАТО је успоставио посебну сарадњу са неколико земаља Азије и Блиског истока. На пример, Авганистан је постао кључна тачка сарадње између НАТО-а и других земаља у борби против тероризма. Поред тога, НАТО има бројне програме за изградњу капацитета безбедносних снага у другим земљама, посебно у Авганистану и Ираку. Ови програми укључују: обуку и опремање војних снага,

полицијских снага и цивилних власти како би се омогућила стабилност и сигурност.

У настојању да задржи и ојача своју улогу глобалног безбедносног играча, НАТО континуирано развија и проширује своје партнерство са другим земљама и организацијама ван свог чланства. Ово партнерство се може остварити на више начина, укључујући: партнерски дијалог, индивидуалне акционе планове, споразуме о статусу снага и оперативну сарадњу.

НАТО такође има партнерство са другим организацијама као што су Европска унија (ЕУ) и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС). НАТО и ЕУ сарађују у областима као што су: управљање кризама, цивилна заштита и борба против тероризма.

С друге стране, НАТО и ОЕБС деле циљеве у промовисању безбедности и стабилности у Европи и шире, и сарађују у областима као што су демократска контрола војске и људска права. НАТО такође има партнерства са другим земљама, укључујући: Аустралију, Јапан, Јужну Кореју и Нови Зеланд.

Ова партнерства пружају могућности за сарадњу у областима као што су операције против тероризма, против пиратерије и стратешки дијалог. Кроз ова партнерства, НАТО настоји да ојача своју улогу глобалног безбедносног играча и допринесе стабилности и безбедности у свету. Сарадња са другим државама и организацијама омогућава размену знања и искустава, као и заједничко решавање безбедносних изазова. Удруживањем снага, НАТО и његови партнери могу пружити ефикаснији одговор на претње као што су: тероризам, сајбер напади, ширење оружја за масовно уништење и кризе у безбедносном окружењу.

Поред партнерства, НАТО сарађује и са другим земљама и организацијама на хуманитарним и развојним пројектима. Ова сарадња може укључивати помоћ у: обнови после катастрофа, пружање медицинске помоћи и подршка у изградњи инфраструктуре.

НАТО кроз ове пројекте може допринети стабилности и миру у партнерским земљама, што је кључно за одржавање глобалне безбедности.

Један од главних партнерских програма је Партнерство за мир (ПзМ), који је успостављен 1994. године са циљем јачања сарадње између НАТО-а и земаља које нису чланице. ПзМ је сада активан са више од 40 партнерских земаља, и нуди обуку и образовање о безбедности, размену обавештајних података и заједничке вежбе.

Од приступања Прогарму Партнерство за мир 2006. године, Србија и НАТО континуирано унапређују међусобну сарадњу и дијалог. Србија унапређује политички дијалог са НАТО-ом и партнерима из ПзМ у складу са својим националним интересима. Према Индивидуални Акциониом плану партнерства Републике Србије и Организације Северноатлантског уговора, "Република Србија види Индивидуални акциони план партнерства као оквир за даље јачање те сарадње, без тежње за чланством; и као средство за ангажовање у свеобухватним реформским процесима који ће олакшати и подстаћи пружање подршке НАТО-а, као и билатералне подршке чланица Алијансе" (Индивидуални Акциони план партнерства Републике Србије и Организације Северноатлантског уговора, 2017).

У широком дијапазону својих активности и сарадње, НАТО има и партнерске односе са другим земљама и организацијама. НАТО, такође, игра важну улогу у мировним мисијама и мисијама стабилности широм света. У протеклим деценијама, НАТО је био укључен у бројне мисије у којима су учествовале снаге из више земаља, укључујући Авганистан, Косово и Босну и Херцеговину. Алијанса може деловати "где је могуће и када је то потребно, с циљем спречавања кризе, управљања кризама, стабилизовања постконфликтних ситуација и пружања подршке реконструкцији" (NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION, 2017.).

6.НАТО У 21. ВЕКУ

У 21. веку, НАТО је наставио да развија своју улогу једног од кључних савеза за очување међународне безбедности и стабилности. Овај савез је одиграо важну улогу у одржавању мира и стабилности у свету у периоду после хладног рата. У овом делу рада ћемо размотрити нека од кључних питања везаних за НАТО у 21. веку.

Једна од најважнијих тема везаних за НАТО у 21. веку је борба против тероризма. Након терористичких напада 11. септембра 2001. године, НАТО се фокусирао на борбу против тероризма и предузео низ мера за борбу против овог глобалног феномена. Алијанса је изразила солидарност са Сједињеним Државама и активно се придружила њеним напорима у Авганистану. НАТО је тамо успоставио мисију Одлучне подршке, која се састоји од обуке и саветовања авганистанских снага безбедности. Ова мисија је наставак Операције Трајна слобода, која је уследила 11. септембра 2001.

Рат у Украјини значајно је утицао и на улогу НАТО у 21. веку. Руска анексија Крима и руска подршка већинском руском становништву у источној Украјини изазвали су значајан међународни притисак. НАТО је појачао присуство у источној Европи како би ојачао безбедност чланица Алијансе. Ово је укључивало стварање оквира за појачано напредно присуство, који је поставио оквир за повећање присуства НАТО-а у Пољској, Литванији, Летонији и Естонији. Поред тога, НАТО је увео низ санкција против Русије као одговор на руску анексију Крима.

Друга важна тема везана за НАТО у 21. веку је проширење чланства. Од Хладног рата, број земаља које су постале чланице НАТО-а значајно се повећао. Црна Гора је у 21. веку постала 29. чланица НАТО-а, а Северна Македонија је

најновија чланица. Алијанса је успоставила и партнерске односе са другим земљама, попут Грузије и Украјине.

У контексту 21. века, НАТО се суочава са новим променама на глобалној политичкој сцени. Улогу НАТО-а у данашњем свету обликовали су бројни безбедносни изазови. Терористичке организације попут ИСИС-а представљају изазов за глобалну безбедност. НАТО је успоставио мисије за обуку широм света како би помогао у изградњи капацитета локалних безбедносних снага за борбу против тероризма. НАТО такође ради са другим организацијама као што су Европска унија и Уједињене нације на решавању криза на Блиском истоку и у Африци. После инвазије на Украјину 2014. Русија је постала већи безбедносни изазов за НАТО.

НАТО је реаговао успостављањем присуства у источној Европи и балтичким земљама, укључујући успостављање тзв. „Побољшаног напредног присуства“ за јачање безбедности ових земаља. НАТО је, такође, у појединим фазама са мање или више успеха, успостављао дијалог и са Русијом како би смањио тензије и ризик од неспоразума.

Сајбер напади постају све озбиљнија претња у данашњем свету. “На њих НАТО одговара у оквиру своје сајбер одбране, полазећи од претпоставке да је сајбер четврти простор, уз земљу, ваздух и море на коме се мора бранити од претњи; као и начела да и у сајбер простору важи међународно право. У складу са новим разумевањем, успоставља се центар за операције у сајбер простору, а покретањем посебне иницијативе НАТО сајбер индустријско партнерство (NATO Industry Cyber Partnership) учињен је и први корак према индустрији (одбране)” (ISAC Fund, 2019, 21).

На пољу јачања партнерских односа НАТО ради са многим земљама широм света. НАТО има партнерске односе са више од 40 земаља, укључујући Аустралију, Јапан и Нови Зеланд. НАТО такође успоставља дијалог са организацијама као што су Афричка унија и Организација исламске сарадње.

Модернизација и трансформација

НАТО се стално развија како би се прилагодио новим изазовима. НАТО тренутно ради на модернизацији својих снага како би осигурао ефикасност у данашњем свету. То укључује развој нових технологија, побољшање сајбер безбедности и јачање способности брзог реаговања. Терористичке организације попут ИСИС-а представљају изазов за глобалну безбедност. НАТО је успоставио мисије попут Одлучне мисије подршке у Авганистану и НАТО мисије за обуку у Ираку како би помогао у изградњи капацитета локалних безбедносних снага за борбу против тероризма. НАТО такође ради са другим организацијама као што су Европска унија и Уједињене нације на решавању криза на Блиском истоку и у Африци (Fawcett, 2014).

6.1 НАТО самит 2022. године

На самиту у Мадриду (29. јуна 2022.), савезничким лидерима су се придружили неки од најближих партнера НАТО-а у решавању глобалних изазова. Индо-пацифички партнери Аустралија, Јапан, Нови Зеланд и Јужна Кореја први пут су учествовали на самиту НАТО-а. На састанку су учествовале и Европска унија и Грузија, као и Финска и Шведска, које су позване да постану чланице НАТО-а.

Резултат Самита Алијансе у Мадриду је усвајање дуго очекиваног стратешког концепта. Концепт је написан у 49 параграфа, а једно од најважнијих питања односи се на основне задатке и обезбеђивање континуираног ангажовања Алијансе. Чланови НАТО-а остају непоколебљиви у решености да штите грађане, бране територију и чувају слободу и демократију кроз јачање јединства, кохезије и солидарности изграђеној на трајној трансатлантској вези, као и да војно штите једни друге унутар савеза. Према писању Форце три основна задатка НАТО која се издвајају у оквиру стратешког концепта су: „одвраћање и одбрана превенција и управљање кризама; кооперативна безбедност“ (Форца, 2022).

Јелена Копривица
- ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЕВЕРОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА (НАТО)-
- Дипломски рад -
ЗАКЉУЧАК

На тему историјског развоја НАТО-а, можемо закључити да је НАТО имао значајан утицај на обликовање глобалне политике и међународних односа током последњих седам деценија. Основан као одговор на Хладни рат и претњу Совјетског Савеза, НАТО је постао једна од најважнијих међународних организација за колективну одбрану. Током година, НАТО се прилагођавао променама у међународном окружењу, укључујући пад Берлинског зида, распад Совјетског Савеза, ратове на Балкану, тероризам и изазове у сајбер простору. Поред тога, НАТО се проширио са 12 првобитних чланица на садашњих 30, укључујући земље из источне Европе и бившег Совјетског Савеза. Упркос изазовима, НАТО је успео да задржи своју улогу у обезбеђивању стабилности и безбедности у Европи и шире. Такође је одиграо кључну улогу у операцијама као што су мисија у Авганистану и борба против тероризма. Међутим, има и критика на рачун НАТО-а, укључујући оптужбе да је постао превише агресиван и да изазива нестабилност у неким регионима света. Такође постоји забринутост да се НАТО превише фокусира на решавање војних проблема, а премало на дипломатске и политичке мере. У целини, историјски развој НАТО-а указује да је организација била у стању да се прилагоди променама у међународном окружењу и да игра значајну улогу у одржавању стабилности и безбедности у свету.

Јелена Копривица
- ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЕВЕРОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА (НАТО)-
- Дипломски рад -
ЛИТЕРАТУРА

- Кнежевић, М. (2009). *Парадигме распада*. Институт за политике студије: Београд.
- Матијашевић, Д.М.(2013), *Безбедност југоисточне Европе - константа стратешких концепата НАТО-а*. Одбрањена докторска дисертација, Факултет безбедности: Београд.
- Петровић, И. (2016). *Основи безбедности*. Логос: Бачка Паланка.
- Чомски, Н. (2009). *Шта то у ствари хоће Америка*. Чигоја: Београд.
- Badiou, A, (2006). *Polemics*. Verso: London.
- Fawcett, L. (2014). NATO, the UN and the use of force: Legal aspects. *International Affairs*, 90(5), 1081-1097.
- Gheciu, A. (2005). *NATO in the "New Europe": The Politics of International Socialization After the Cold War*. Stanford: Stanford University Press.
- Hastings, M. (2005). *The construction of nationhood: Ethnicity, religion, and nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ISAC Fund. (2019). *Srbija i NATO - Partnerstvo za mir*, ISAC Fond: Beograd.
- Kaplan, L. S. (2007). *NATO before the Korean War: April 1949-June 1950*. Kent: Kent State University Press.
- Simić, J. (2009). "NATO pred izazovima XXI veka", MP 4, Institut za međunarodnu politiku i privredu: Beograd.
- Sperling, J. (2003). *NATO and European security: Alliance politics from the end of the Cold War to the age of terrorism*. United Kingdom: Routledge, Oxford Shire.

Интернет извори:

Форца, Б. (2022). Нови стратешки концепт НАТО
<https://odbranaibezbednost.rs/2022/07/01/novi-strateski-koncept-nato/> (датум
приступа 14.02.2023.).

INDIVIDUALNI AKCIONI PLAN PARTNERSTVA (IPAP) REPUBLIKE SRBIJE I ORGANIZACIJE
SEVERNOATLANTSKOG UGOVORA (NATO).
<http://www.nspm.rs/dokumenti/individualni-akcioni-plan-partnerstvaipap-republike-srbije-i-organizacije-severno-atlantskog-ugovora-nato.html?alphabet=1> (datum pristupa 14.03-2023.)

Јелена Копривица
- ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ СЕВЕРОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА (НАТО)-
- Дипломски рад -

NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_128069.htm. (datum pristupa 14.03.2023)

Zwierzchowski J. Tabeau E. (2010). Rat u Bosni i Hercegovini 1992-1995.: prebrojavanje žrtava čiji je rezultat manji od realnog putem procjene višestrukih sistema na osnovu popisa stanovništva. Referat za konferenciju "International Research Workshop on The Global Costs of Conflict".https://www.icty.org/bih_referat_konf_100201pdf (datum pristupa 26.02.2023.).